

«Кум там, де коровай»

Відкритий лист до п. А. Животка.

Нарешті, маю змогу відповісти Вам на Вашу статтю «Де кум, а де коровай» («Неділя», ч. 92), заадресовану до групи кол. пайовиків в-цтва «Наше Життя», яка опублікувала свій відомий лист з приводу промарксистських висловлювань однієї газети.

Насамперед кілька слів на спростування причин для Вашого здивування з того приводу, що наш лист з'явився на сторінках «Української Трибуни». Свій відкритий лист ми розіслали всім газетам, прохаючи редакції надрукувати його. Проте, жаден сужівський орган, включаючи і «Неділю», не приділив місця на шпальтах нашому листові. Отже почувасмося до права відвести Ваше здивування на інші, належні адреси.

Своїх застережень щодо соціалізму взагалі і українського зокрема ми в своїм листі не висловлювали; наш виступ був скерований, як відомо, проти Марксового соціалізму. В своїй статті Ви самі тотально і без остачі утождили марксизм і український соціал-демократичний рух. Факти говорять проти такого Вашого твердження. «Die Arbeiter haben kein Vaterland» — так буквально звучить одна з тез «Комуністичного Маніфесту». Соціал-демократи в Центральній Раді і в уряді УНР, ведучи боротьбу за незалежність і свободу своєї батьківщини проти большевицького насильства та анексії, показали себе чужими марксистській тезі про відсутність у пролетаріату отчизни, довівши ділом принципову несполучність національної визвольної ідеї з марксо-большевизмом. І якщо по кривавих змаганнях 1917—20 рр. ще могло бути відоме комівояжерство В. Винниченка і зміновівство, то чи не був крах цих акцій ще одним красномовним свідченням принципової неможливості компромісу між марксо-большевизмом і тим, що хоч у будь-якій мірі називає себе українським?... Марксизм І. Франка? Письменник, що вложив в уста свого улюбленого персонажа знаменну репліку, що «чиста справа потребує чистих рук», тим самим у питанні етичних норм «клясової боротьби» недвозначно пішов проти Маркса. А щодо Лесі Українки, то досить прочитати такі її твори, як «Лісова пісня» та «Орґія», щоб, пригадавши Ваше твердження про належність письменниці до марксистської ментальності, здивовано знитати плечима.

Не будемо розгортати дальшого викладу на широку тему про світогляд, а точніше світогляди тих діячів нашої культури і політичного життя в недалекому минулому, що їх Ви кваліфікуєте як марксистів і соціалістів одночасно. До цієї теми, можливо, буде ще нагода повернутись. А зрештою, головне не в тім, хто як думав колись. Вся вага речі полягає для нас у тім, чи може бути марксизм світоглядом або світоглядом чинником для української політичної еміґрації року Божого 1947? На це ми відповідаємо беззастережним і категоричним: ні!

Не називаючи себе марксистом, Ви, п. Животко, взяли на себе невдячний і непочесний, на нашу думку, труд аподогії марксизму. І основним твердженням Вашої статті є, що большевизм — то не ортодоксальний марксизм, а перекручення марксизму та соціалізму, не марксизм, а, як Ви висловлюєтесь, «марксо-ленінсько-сталінський новотвір». Мовляв, з марксизмом, як теорією, все в найкращім порядку, лише виконавці лихі, лиха тільки, за Вашим висловом, «сучасна практика» большевизму, і Маркс тим самим не відповідає за його злочини. Ми твердимо протилежне: практика большевицького режиму є кість від кости марксизму, точніше — чин від його духу, і Маркс є відповідальним за дії большевизму.

Стоїмо на засаді, що ідеї визначають конкретний зміст історії, що в кожній світоглядівій і соціально-політичній системі корениться адекватна їй реалізація, що світоглядівій і соціально-політичній доктрині є щодо конкретного діяння повною мірою *causa efficiens* — причиною, що породжує і зумовлює. Відхилення конкретного діяння від теоретичної системи можна бачити лише в разі запровадження до неї нових ідейних складників; тоді в сумі конкретних діяльностей можливі є нові елементи, які закономірно відповідатимуть природі нових ідеологічних компонентів. Таким чином те, що на перший погляд видавалося відхиленням практики від теорії, при глибшому вгляданні виявляється потвердженням тези про їх однозгідність.

Гітлер у своїм «Майн Камф» був творцем доктрини і її здійснювачем. Але гармонія і цілковитий збіг націонал-соціалістичної теорії з її втіленням, чому ми були свідками, були б і тоді, коли б здійснювати цю теорію взялись її прихильники та адоратори за двадцять, п'ятдесят чи сто років після смерті її творця. Для світу ідей не визначальне, чи є творець системи її фактичним виконавцем, чи ні. До тих або інших світоглядів органічно тягнуться люди відповідних духових рівнів — і раз вони визнали дану систему як непомилкову і дорогавказну для себе істину (а це саме і зробив большевизм щодо марксизму), то не ждимо ніяких «нових редакцій» її або «новотворів» на її ґрунті.

Цей принцип адекватності ідеї і практики, що його називасмо ідеократичним, діє, звичайно, без винятків і в застосуванні до всіх ідейних систем, додатних і від'ємних, давніх і новочасних. Ще приклад, цим разом позитивний. Індійський цар Ашьока був відданим послідовником Будди. Ось два факти з державної практики царя Ашьоки: знаменитий закон про активну релігійну толеранцію і створення шпіталів для хворих і калічних тварин. Цілковито ясно, що ці факти є органічним впливом з релігійно-філософської системи його великого вчителя.

Большевизм визнав за свій непомилний катехизм доктрину Карла Маркса. Отже лишається довести Вам, п. Животко, що большевизм у своїй практиці ні в чому не відступив від марксизму, як теорії, а був сумлінним і послідовним її виконавцем.

... «Die ganze Geschichte ist eine Geschichte von Klassenkämpfen gewesen». — В історії людства з усією різноманітністю її змістів, що поруч жажів, мерзенств і занепадів принесла також непроминуці, дорогавказні цінності, вульгарний матеріаліст Маркс доглянув лише клясову боротьбу і насильство одних над іншими з пов'язаним із ним психологічним комплексом зненависти, заздрости, жорстокости та егоїзму людей, вузько трактованих лише як продуцент і споживачі. Так само думають і відповідно до цього діють і більшовики. Маркс бачив у світі — відповідно до своїх духових дарів — лише негативні психологічні змісти і тим самим фатально визначив психіку своїх вірних adeptів-большевиків з домінуванням у ній зненависти, жорстокости, недовіри і мстивости. Люди діють у світі так, як вони його розуміють.

Ми підписуємось під сучасними Марксові закидами проти комунізму, що є вічні істини свободи, справедливости та моралі, що ці величини взагалі можливі тільки в своїй абсолютній, а не релятивній інтерпретації і що порушення їх, чи своскописне застосування можуть бути ефективно направлені лише на ґрунті визнання універсальности їх характеру. На ці закиди Маркс з упертістю маніяка відповідає, що «історія всього дотеперішнього суспільства ружалася в клясових суперечностях».

стях, які за різних епох по-різному і оформлялись». А в іншому місці «Маніфесту» Маркс виголошує свою славнозвісну тезу, що «закони, мораль, релігія є для нього (пролетаря) в такій самій мірі численними буржуазними передсудами, за якими криються в такій самій мірі численні буржуазні інтереси». З цього виходить, що всякий закид діям большевиків під поглядом етики, релігії, закону або порушення принципів справедливості і свободи міг бути трактований большевиками тільки як прояв «клясово-ворожого наставленості до них, тільки як прояв «клясово-ворожих інтересів», прояв, який має бути поборений». Тут корениться і большевицька нетолерантність до всіх концепцій, відмінних від їхньої, чим уґрунтовується теоретично потреба терору. І чи не так трактували большевики в 1917 р. волю України до самостійного життя? Відповідь на це питання Ви, п. Животко, даєте самі.

«Робітники не мають батьківщини» — диктує Маркс. І в цім корінь ворожого ставлення большевиків до національної інтелігенції, зокрема української. Якщо вона віддана батьківщині і любить її, то тим самим вона є «непролетарська» отже «буржуазна», отже підлягає притнобленню, затискуванню або фізичній ліквідації і в найкращім разі ніколи не позбудеться атмосфери недовіри, поки вона існує та поки існує большевизм.

Негативне ставлення до власності не є монополем марксизму. Пригадаємо собі св. Франціска з Ассізі. Але св. Франціск ставився негативно до власності тому, що жадоба набування статків та маєтків і розкошування в них принижують і придушували в людині комплекс духового. Але духове ніколи не існувало ні для Маркса, ні для большевиків. Тож чи диво, що большевицька практика розп'ятого Марксом деспотичного поборювання приватної власності перетворилась у бакханалію нелюдських жорстокостей і терору? Тим самим Маркс морально відповідає за «знищення куркуля як кляси» і за штучний голод на Україні, коли в убогих селянських хатах большевицькі поспіпаки забирали останню торбинку з кукурудзою або пшоном. Ви, п. Животко, скажете, що це було перекручення доктрини Маркса, абсурд. Але втім саме і річ, що допровадженням теорії до абсурду і доводиться її нестійність або неприйнятність. А щодо принципового боку, все стоїть у найкращім порядку. Ніхто інший, як Маркс виголосив принцип «деспотичних втручань у право власності», не застерігши ніяким моральним приписом цей у суті глибоко аморальний акт (бо етичного регулятора його програма діяння взагалі не знає). Раз дозволено деспотично забрати масток і фабрику, то так само дозволено деспотично забрати корову, хату і поле в «куркуля» — і останню мірку картоплі у голодуючого незможника.

Ваша, п. Животко, концепція перекручення гарної теорії поганого її редакцією живо нагадує висловлювання комуністів, часто заслужених і з великим партійним стажем, що опинилися у 30-их роках, а особливо за Єжовщини, в комуністичних же тюрмах і були биті та тортуровані, як і інші смертні. Шукаючи тому пояснення, вони пошепки говорили про перекручення, шкідництво, про таємну «злочинну» руку, про зраду революції. З претенсіями їм треба було звернутися передусім до Маркса, а далі... до самих себе. Пущена в рух машина нищення і зненависти дійшла і до них. Як не милувала вона буржуазію та поміщиків за років воєнного комунізму, як не милувала вона пізніше «куркулів», як не милувала вона незможне селянство в роки колективізації та голоду, то чому б вона мала обійти спеціально їх? Перекручення і злочинство ні при чому. Машина стояти не може, господарі жваві і не сплять, а ідеї конструктора Маркса «вічно живі», як патетично говорять большевики, непомітно впадаючи при тому в несмак ідеалізму.

І ніколи в світі ті, що стоять або будуть стояти на ґрунті марксизму, не спроможуться збудувати не тільки людські, але просто стерпні умови еко-

номічного, політичного і духового життя. Не можна будувати його, базуючися виключно на явищах від'ємної природи. Життя державних і соціальних організацій і держалося від віків і донині тим, що в них діяли моменти і чинники не тільки негативного, але й позитивного порядку. І очевидно, що предилекцію треба дати тим світоглядом системам, які плянують життя народів і держав, максимально наголошуючи елементи і якості позитивні. А марксизм веде людство до терпіння, розкладу і через адекватну його суті большевицьку практику. залибелі. І довів марксизм свою згубну суть саме і не маєте Ви, п. Животко, слухності, так само як не має її і німецький письменник-комуніст Теодор Плів'є, автор книжки про Сталінград, який, утіхши від большевиків, заявив недавно, що він не порвав з комунізмом, а порвав лише з СРСР, де «немає ні іскорки комунізму». А ми скажемо: хочє Плів'є іншого, немарксистського комунізму, то нехай шукає для нього опори в тих світоглядних засадах, на яких існував у 17. і 18. століттях езуїтський комунізм у Парагваї; не подобається цей світогляд, нехай шукає іншого, витворює своїми силами ідеологічну базу під комунізмом, але нехай тільки не смішить людей, що вміють мислити послідовніше і проникливіше, своїм твердженням про несправжність комунізму в СРСР. Теодорові Плів'є треба поховати для себе марксизм — з цього пива вже не буде дива. Большевики мають цілковиту рацію, претендуючи на монополну істинність в інтерпретації та в застосуванні марксизму: не заперечуймо і признаймо їм великодушню цю рацію. Бо, перефразовуючи заголовок Вашої, п. Животко, статті, годиться тільки сконстатувати: коровай там, де кум. Сидячи біля столу, кум Маркс з почуттям сатисфакції може споглядати свій коровай, за його рецептами старанно випечений рідними його вірних учнів.

Якщо соціалізм хоче існувати, як конструктивний і плодотворний чинник у житті людського суспільства, він повинен беззастережно і повністю відмежуватися від марксизму, як своєї ідейної бази, як своєї *causa efficiens*. Крім марксизму, є ще на світі ідеалізм з багатством своїх розгалужень, є Кант, Сковорода, Соловйов, с учення Христа і Будди — вибір сугий і надійний. Я приготований на Ваше, п. Животко, застереження, що матеріалізм, будучи здебільшого світоглядом базуючим соціалізм, органічно тяжить до марксизму, що світогляд — річ ґрунтовна і швидкій, а тим самим і переконливий для себе і для інших зміни не підлягає. Згоден, але іншої ради нема.

Надаючи Марксові та Енгельсові титул «поступовців-революціонерів», соціалісти з «Нашого Життя» пробують посприяти реверанси в бік творців «наукового соціалізму» з визнанням християнської етики і заприсягаються, що антихристиянської трибуною їх газета ніколи не буде. Отже пробують посприяти вогонь з водою — жерущий вогонь Марксової науки насильства, нищення та аморальності з чистими водами науки Христової. Ніщо не вийде! Знаю, що п. Когович низької думки про авторитетність моїх суджень. То може його переконає голова римсько-католицької церкви, що в своїй недавній промові через радіо, закликаючи вірних розв'язувати соціальні та господарські проблеми в дусі християнства, сказав, що віруючі не повинні дати себе обманути тими, які заявляють, що є християнами, але одночасно підтримують ті ідеології, яких не можна погодити з християнською наукою. І справді, переконливість заяви редакції «Нашого Життя» про конечність християнської етики є вельми хитка, бо вже через число, після трохи більшої від трьох кількості криків нічного півня, ця редакція з легким серцем вміщує статтю п. І. М.-ка п. з. «Ясність насамперед», з якої довідуюся, що з антиматеріалізмом (тобто, ідеалізмом) та антимарксизмом треба ховатися, як з чимось ганебним — тепер, року 1947-го, в Баварії — на території, де мають прапори з зорями та смугами!... На цім місці годиться процитувати Вашу, п. Животко, статтю: «Чи не є ризиковно

сьогодні для тих, хто голоситься до рядів української демократії, орудувати аргументами та методами... взятими живцем з марксо-большевицького ідеологічного арсеналу? І нас дуже вразувала б Ваша, п. Живошко, об'єктивність, коли б Ви озвалися на цю заяву І. М.-ка відповідною статтею — але Ваша об'єктивність цього разу воліла зберегти мовчанку.

У Вашій статті є ще одна згадка про демократію, якій вважаємо за потрібне присвятити кілька рядків. Своє твердження, що марксизм і «марксо-ленінсько-сталінський новотвір» не є те саме, Ви підсилюєте твердженням, що большевицька практика проходить «не лише під згаданим гаслом «соціалізму» та «марксизму» в його новітній редакції, але й «демократії», навіть більше — «найдемократичнішого» ладу».

Думати, що демократія в Сов. Союзі є зіпсованою формою справжньої демократії, — наївно. Тут ми маємо справу з звичайним блефом і ошуканством — чеснотами, які належать до того самого ряду, що і «деспотичні втручання». В таких разі по-Вашому виходить, що вовк в овечій шкурі стає віцею. Або ще приклад: як на Ваших очах розбийник убив людину і пограбував її, а Вам, свідкові події, говорить, що він є нова редакція праведника — невже Ви йому повірите?

Нам хотілося б, щоб Ви, прочитавши все написане тут, відмовились від свого твердження, ніби лист нашої групи був умисне «демонстративний» і мав метою скомпромітувати соціалістів з «Нашого Життя». Справді, поведінці соціалістичної групи у в-цтві «Наше Життя» можна багато чого закинути, — алеж у наших листі нема ні слова про те, що ви називаєте речами «глибоко-внутрішнього, організаційного, видавничо-редакторського характеру». Залишаючи за собою право сказати суспільству в майбутньому і про ці речі, ми в своїм листі виступили не «в цілях дискредитації» осіб, а проти цілком здискредитованого світогляду, яким є марксизм. Інша справа, що, цілком природно, не можна лишатися чистим, як янгол, признаючись до скомпромітованого світогляду. Але цей момент нас просто не обходить... І ми не дозволили собі ніяких образливих епітетів, подібних до тих, що так ясно посипалися на адресу авторів відкритого листа з боку Ваших підзахисних із редакції «Нашого Життя». Ми є того погляду, що образити опонента не значить довести йому свою слушність, що той, хто ображає, більше принижусь свою, ніж чужу гідність. Часто образи заступають брак контраргументації. В таких разі ми жалуємо на-

ших противників за їх інтелектуальну анемію. І як інакше назвати такий факт: наш лист закидає п. Котсвичеві признання Марксові та Енгельсові рани «поступовців»; і от, замість довести нам поступовий характер клясової боротьби і «деспотичних втручань у право власності», замість грудьми відстояти Марксів нігілізм щодо національно-духових комплексів і поступовість утождження Марксом моралі, права та релігії з засобами клясової боротьби і т. д. — нам наводять на спростування нашого закиду цитату з іншої статті п. Котовича, що «історичний матеріалізм — це теорія, що при деяких поясненнях виправдує себе, а в інших — безсила вияснити причини і хід історичних подій».

Крім того, похвалено тонкість теоретичного думання німецьких соціал-демократів, яким для вияснення суспільних явищ історичного матеріалізму теж не вистачає (де, в чому, в якій мірі?), по дорозі копнуто мимохідь ногою нашу стару, дохристиянську релігію — і редакція «Нашого Життя», мабуть, уважас, що вже перемогла своїх ідейних противників і переконала читача повністю.

Лише один епітет з елегантної колекції «Нашого Життя» ми вважали б за потрібне спростувати: закукурічені провінціали. Ми були в столиці марксизму і без зайвої скромності скажемо, що дивимось на авторів епітету трохи звисока — як на людей, що їм не пощастило бачити тієї столиці в усім її чорнім блиску та понурій пишноті і прожили твергь століття в найглухіших хуторах Західної Європи.

З почуття громадської та інтелектуальної відповідальності ми і далі будемо виступати проти марксизму, бо твердо і непохитно хочемо — Ви мені подаруйте надмір перейнятого від Вас уживання приказок у викладі — щоб ніхто не викликав вовка з лісу. Бо — це щонайменше інтелектуальний скандал, що певна, на щастя невелика, частина нашої політичної еміграції не спроможна критично поставитись до марксизму і аналітично простежити органічні зв'язки, які в'яжуть його з большевизмом. Хотілось би думати, що і наш відкритий лист, і ця стаття якоюсь мірою прислужаться позитивно для з'ясування того, як безвідповідально і негідно займатись бодай частково прихильне ставище до ідеологічного комплексу, з яким в українському народі через відповідні до істоти того комплексу большевицькі практики на всі часи будуть пов'язані найчорніші спогади.

М. Орест.

Ю. Б.

СССР сьогодні

(За матеріалами совєтської преси).

— Духова криза, що її переживас совєтська людина, позначається в різних ділянках. Цього року ЦК ВКП(б) звернув увагу на критичний стан у ділянці філософії. Як відомо, цю ділянку доручали в СССР лише людям вибраним, стовідсотково відданим урядові. І от, навіть вони, що мали організувати опінію, підбудовувати складне плетиво філософських виправдань для політичної практики Кремля, «спасували», впали в опортунізм, зішли до «аполітичності», до «низькопоклонства перед буржуазною культурою».

Річ у тому, що на книгу з історії філософії Г. А. Александрова в совєтській періодиці з'явилося чимало позитивних рецензій, хоча книга ця, як констатували представники Політбюро ЦК ВКП(б) Жданов — це клубок збочень від марксизму-ленінізму.

В зв'язку з цим 16—25 червня ц. р. при Інституті філософії Академії Наук СССР відбулася «Філософська дискусія», на якій виступало 48 про-

мовців, а, крім того, 36 не мали змоги, через обмеженість часу, висловитися. І так, як перед тим односгайно працю Александрова вихвалювано на всі лади, так тепер ще з більшою односгайністю її осуджувано.

Перше число нового журналу «Вопроси філософії» на кількох сотнях сторінок подає стенограми дискусії. В цих матеріалах для нас особливо цікавий вступ Жданова, бо тут бачимо і підкреслення тих явищ кризи совєтської духовості, які сьогодні є наявні, і ті спрямування, як намагається здійснювати партійна верхівка в ділянці філософії. Коли роки війни були роками відступу ортодоксальної ідеології большевизму під тиском тактичних завдань, і не лише завдань, а й стихії, то сьогодні роблять всі зусилля, щоб відновити стан захитаної ортодоксії. З особливою енергією Жданов підкреслює те, що немає і не може бути іншої світоглядної системи, крім марксизму-ленінізму, яка